

ЗАГАДКІ НАТАЦЫІ Я. ДРАЗДОВІЧА: ДА ПЫТАННЯ ВОПЫТА МАСТАКА Ў АХОПЕ ЭТНАПЕСЕННАГА ГУКУ

Тое, што раскрываюць матэрыялы, якія захоўваюцца ў вельмі цяжкім для доступу рукапісным фондзе Я. Драздовіча ў архіве НАН РБ, уражвае пададзеным у іх імкненнем ахапіць розныя бакі традыцыйнага жыцця беларусаў, іх мову, побыт, музычна-паэтычныя тэксты песень. Ёсць і яшчэ адно ў подзвігу Я. Драздовіча, да гэтага часу пакуль не асветлена і не асэнсавана ў той ступені, у якой яно гэтага заслугоўвае. Гаворка – пра спробу зафіксаваць гукавую сферу чутых ім у розных кутках Беларусі песень, што праявілася ў вынаходніцтве ўласнай сістэмы гукавага запісу. Паколькі гэты подзвіг належыць мастаку, гэта хвалюе ў асобай ступені, і крыўдна, што да гэтага часу распрацаваны ім спосаб фіксацыі этнічнага гуку застаецца невядомым нават для спецыялістаў.

Зацікаўленасць мастака, які ніколі не меў не тое, што базавай, але ўвогуле ніякай музычнай адукацыі, у захаванні помнікаў традыцыйнага беларускага быту і фальклору (перш за ўсё песні) праяўлялася шырока. Я. Драздовіч увесь час рабіў замалёўкі сельскагаспадарчых прылад працы, рэчаў вясковага ўжытку, адзення, абутку, відарысаў прыроды, старажытай замкавай архітэктуры, узораў народнага дойлідства і вясковых пабудов. Менавіта на гэтую глебу трапіла неверагодная ўдача атрымаць у 20-я гады ад А. Луцкевіча замову на экспедыцыю ў Пінскае Палессе з мэтай зафіксаваць там матэрыялы, неабходныя для Беларускага Віленскага музея. Па аб'ёму і значнасці тое, што было сабрана Я. Драздовічам можа паспаборнічаць з многімі фалькларыстычнымі зборнікамі таго часу, бо нараджалася з разуменнем важнасці і значнасці комплекснай фіксацыі розных бакоў традыцыйнага жыцця.

Вядома, што справай збірання і публікацыі беларускіх фальклорных матэрыялаў у канцы XIX пачатку XX ст. займаліся многія відныя дзеячы еўрапейскай культуры. Таксама высокім было разуменне неабходнасці данесці музычны кампанент песні. У тых выпадках, калі збіральнікі не валодалі музычным запісам, да супрацоўніцтва запрашаліся музычны адукаваныя асобы. Сярод самых вядомых – тандэм Е. Раманава-М. Чуркіна (VII том «Беларускага зборніка», 1910), супрацоўніцтва М. Федароўскага-Я. Карловіча-І. Трачака (V, VI тамы «Ludu białoruskiego»), М. Гарэцкага-М. Аладава-А. Ягорава («Народныя песні з мэлёдыямі», 1928).

Такіх прыкладаў у гісторыі беларускай фалькларыстыкі дастаткова. Тым не менш, мастак Я. Драздовіч – выключэнне. У параўнанні з ім ўзгадваецца бадай што толькі такі сучаснік, як чэшскі мастак Л. Куба, якому належыць выданне збору «Славянство в своих песнях», адзін з 6-ці тамоў якога – «Беларускія песні»

з натацыямі самога мастака.

З тых, у каго Я. Драздовіч мог павучыцца нотнаму транскрыбіраванню – гэта толькі А. Грыневіч, але аб практычных занятках у гэтай справе звестак няма. На Пінскім Палессі Я. Драздовіч зафіксаваў звыш 200 песенных узораў. Выкладзеныя ў асобным альбоме яны былі адасланы ў тагачасную Акадэмію Навук БССР. Праз рукапісны архіў Я. Драздовіча вядома таксама і некаторая колькасць запісаў, зробленых мастаком на Віцебшчыне – на тэрыторыях, пазначаных ім як «Дзісенічына», «паміж Мнютай і Аутай», «Галубічына», «з-пад Вільні». Выдатная памяць і музычны слых дазвалялі яму самому неаднаразова станавіцца інфарматарам для розных збіральнікаў, у тым ліку для Р. Шырмы, у 4-хтомным выданні «Беларускіх народных песень» (1952-1976) якога пададзены шэраг узораў, наспяваных мастаком.

Тое, што прапаўне для гукавышыннай фіксацыі мелодыі Я. Драздовіч цікава ў многіх дачыненнях, і перш за ўсё тым, што аналагаў такому запісу знайсці цяжка. Па сутнасці, мастаком распрацавана свая, аўтарская музычная натацыя. Ужо ў першым драздовічавым шытку з архіву НАН РБ (Народныя песні (Субарніпа), Я. Др-віч. 1923-1924) ёсць прыклады пазначэння песенных мелодый. Песні гэтага шытка (астатнія, якіх усяго сем, такой натацыі не змяшчаюць) запісаны, як пазначана самім Я. Драздовічам, *ад грамадзянкі вёскі Пропелеўшчына Кастусі Ледаховіч родам з Куноўскіх*, а таксама *Анэты Малькевічанкі*. З 17-ці песенных тэкстаў шытка 6 маюць лічбавую расшыфроўку. Некаторым з песенных тэкстаў (2-3 радкам, альбо страфе) адпавядае рад лічбаў, пададзеных або насупраць самога тэксту або ў канцы. Лічбы аддзяляюцца рыскамі (дэфісамі), коскамі, матэматычным знакам роўна. Некаторыя запісаны праз дроб, штосьці падведзена дугой знізу, перакрэслена, часам насупраць асобных лічбаў стаіць пыталнік. Пададзеныя ў дужках сведчаць аб тым, што запіс рабіўся як непасрэдна ў час гучання, так і пры пазнейшым узнаўленні мелодый у памяці.

Вельмі важныя два моманты. Першы, гэта што побач з лічбавым радам Я. Драздовіч дае тлумачэнне, датычнае гукавышыннай асновы сваёй натацыі. Акрамя слоў «*на струменце народная цытра*», «*з цытры*», «*народная цытра*» пададзена замалёўка прылады. На гэтым малюнку інструмент мае выцягнутую эліпсападобную форму, што нагадвае гуслі. Вядома, што цытрай на беларускіх тэрыторыях часта называлі цымбалы. Але Драздовічова цытра адметна ад іх перш за ўсё колькасцю струн. Акрамя таго, кожнай з шасці струн нададзена асобная лічба (7,9,11,13,15,17 адпаведна). Па прычыне недахопу звестак аб такім інструменце гэта пытанне пакуль застаецца адкрытым і патрабуе больш глыбокага і дэтальнага вывучэння.

Другое, што важна ўлічваць, гэта пададзены лічбавы рад (ад 4 да 17), які Я. Драздовіч суадносіць з даўно прынятым і шырока вядомым еўрапейскім абазначэннем гукаў лацінскімі літарамі (с, d, e, f, g, a, b).

Мастак гэты гукарад (амбітус дзве актавы, магчыма, ад соль малой да фа другой актавы) выпісвае асобна. Можна меркаваць, вышыня абумоўлена дыяпазнам вясковых спявачак, хоць большасць напеваў, занатаваных такім чынам, знаходзіцца на вышыні ад лічбы 7 да 14 (ад «с¹» да «с²»), што складае 8-гукавы дыятанічны гукарад і, магчыма, адпавядае першай актаве.

Амаль усе ўзоры драздовічавай натацыі даюць прыклад сілабічнай рытмікі (адпаведнасць склад-гук). Але, у некаторых выпадках прысутнічаюць і асобныя меладыйныя распяванні, што мастак абазначае маленькай лічбай зверху альбо лічбай, падведзенай дугой знізу. Адным з нязручных момантаў такой натацыі з'яўляецца тое, што яна не дае магчымасці рытмавай фіксацыі напеву, а таксама не прадугледжвае адзначэння вышыня няпэўных частак гукараду. Але Я. Драздовіч і тут знайшоў выйсце: некаторыя гукі ён пазначае праз дроб (8/7, 8/9), што, верагодна, указвае на паступовы храматычны зыходзячы/узыходзячы рух. Многае з драздовічавых знакаў (магэматычны знак =, або коскі, якімі аддзяляюцца або адзіночныя лічбы або паслядоўнасць 2, 3, 4-х) застаецца яшчэ не зразумелым і прыбліжэнне да іх асэнсавання толькі гіпатэтычнае.

Паколькі аснову нотнай сістэмы запісу мастака складае лічба, гэта ставіць яго вопыт ў шэраг вядомых з'яў у гісторыі натацыі (антычнасць, віуэльныя і арганныя (клавійныя) табулатыры XV-XVI ст., сістэма, выкладзеная ў «Праекце новага музычнага пісьма» Я. Карловіча). Наўрад ці Я. Драздовіч быў знаёмы з падыходамі да запісу нот. Яго чыставыя музычныя запісы ўвогуле пададзены не на асноўных аркушах, а на старонках з адваротнага боку сшытка. Але ўражвае сам факт працы мастака ў гэтай галіне, яго спроба ўвайсці ў таямніцу гуку, пранікнуць у стыхію ўзнікнення мелодыі і адлюстраванне гэта разуменне зручным яму спосабам (у лічбах) заслугоўвае пашаны да асобы Я. Драздовіча, а таксама большай ўвагі даследчыкаў да яго здабыткаў.